

ג'ני הצפונית והאפרסקית

גבריאל פרייל

דברי שכחון ושלוה

לג'ני ג.

אֶכְלֵתִי לַחֵם-עֶרֶב עִם הַנְּסִיךְ מְסִיאָם, חוּם הַפְּנִים וּלְבֶן הַחֵיוֹךְ.
 הוּא לְבֵשׁ חֲגִיגוֹת וְעֵנֹת רוּחַ כְּעוֹר רֵאשׁוֹן לְגוֹפוֹ.
 דְּבַר פְּלֶאחֵר יָד עַל לֹנְדוֹן וְנִירְיֹרְק-כְּפָרִים גְּדוֹלִים מְחַפְרֵי פְּלֵאֵי אַמֶּת,
 וְזָכְרוֹנוּ עִמָּד עַל אֲנָשֵׁי מוֹלְדָתוֹ קֶטְנֵי הַקּוֹמָה, אוֹכְלֵי הָאֲרוֹז הַחֹרֵר
 וְעַל הַפְּרָחִים שֶׁם עֲצוּמֵי הַגְּאוּת, בְּלֶהֱט מְזַעֲקִים צְבָאוֹת צְבָעֵיהֶם.
 אַגַּב הַנְּמַכֵּת קוֹל גְּמוּךְ, הוֹסִיף בֶּן סִיאָם, שְׁאִין כְּשֶׁכַּחֲוֹן הַגְּמוּר
 הַמְּצַיֵּי אֶצֶל בּוֹדְהָא -

אִף אֲדוּהָ קָלִילָה לְעוֹלָם לֹא תִפְנַע בְּיָמָיו
 וְאִין כְּרִיגְעוֹן עֹנֹת-הָאִין-קֶץ הַהוֹזוֹת בְּפֶרְדֵּסָיו.

פֶּתַע נִשְׁכָּה רוּחַ מְקַרְן-רְחוֹב, דְּבָרָה תִּפְלָה-שְׁמַעְבֵּר לְגִשְׂרִים,
 וְהַבְּשָׂר נֶעְצֵב מְאֹד וְדַמָּם בְּעַמְקוֹ הַיְעוּדִים,
 עַת דְּרָךְ הַגְּאוּת נִשְׁפָּכָה שְׁקִיעָה צְפוֹנִית, אֶפְרָסְקִית
 וְרֵאִיתִי אֶת ג'ני, מִפְּרִיחָה לִי כְּפָרֵי דְבָרִיהָ הַשְּׁלוֹיָם.

עצמי המשכיה והמבטל את העולם החיצוני, וזה פשר, השיכחון הגמור":
 הזכירה המחלטת של פנימיותך היא השיכחון הגמור של החוץ:
 אגב הנמכת קול גמור, הוסיף בן-סיאם, שאין כשיכחון הגמור המצוי
 אצל בודהא -
 אף אדוה קלילה לעולם לא תיפגע בימיו
 ואין כריגעון עונות-האין-קץ ההוות בפרדסיו.
 דבריו של הסיאמי על מציאות החיים המערבית מחוסרת פלאי האמת,
 מייסרים את, האדם הלבן, המערבי, המתוסבך:
 פתע נשכה רוח מקרן-רחוב, דיברה תפילה שמעבר לגשרים,
 והבשר נעצב מאור ודמם בעמקי היעודים.
 הבשר נעצב ודמם מתוך הכרת אשמת. הרי זה אותו רגש אשמה
 מפורסם של האדם המערבי ואותה הרגשת נחיתות אמריקאית (ויהודית)
 בפני אנשים שורשיים.

שתי השורות התחממות את השיר הן גם המרגשות ביותר בו. הן מתארות פדות נפשית שמקורותיה השקיעה הצפונית ומישהל ששמה ג'ני. גם השקיעה הצפונית וגם ג'ני הם בעצם פלאי האמת של המקום הזה, בני-יורק. בני-יורק של מגרדי שחקים חסרה אולי פלאי אמת, אבל בני-יורק של שקיעה צפונית ואפרסקית ושל ג'ני היא בני-יורק של אלוהים, ממש כמו אותו כפר סיאמי קטן עם פרחיו עצומי-גאות. מתוך העצב העמוק של הבשר, מתוך הרגשת הגלות העצמית, שהסיאמי ידע כל כך לגעת בה, מתחוללת השיבה אל מישהי ששמה ג'ני, הנראית כממש היחיד בחוץ גל המצוקה הנה שהקים הסיאמי. שבחי ג'ני, ה"מפריחה כפרי דבריה השלווים" הם ההיחלצות מן הגלות העצמית. השקיעה צפונית ואפרסקית, וממילא גם ג'ני, "צפוניתה" של ג'ני עשויה לרמוז על אי-יהודיותה. רגשי-האשמה שפרייל נלכד בהם מאירים אולי איזו תלישות של, "יהודי בני-יורק", המסרב לצאת מהרגשת הגלות שלו ומתוך כך מסרב לדבוק לחלוטין בג'ני שלו. ברגע מסויים של הזדככות, תחת לחץ האמת של הנסיך מסיאם, נוצרת האפ-שרות לאהוב את ההווה ואת מקום ההווה, בני-יורק, את השקיעה הצפונית ואת ג'ני הצפונית. ברגע זה נמחקת ונשכחת הסרבנות לאהבה, פרי הגלותית הכרונית. זה השיכחון הגמור וזאת השלווה.

יש שני סוגי שירה: הבינתית, זאת שאפשר לתארה כמילים המבטאות מחשבה, והמילולית, זאת שאפשר לתארה כמילים המבטאות מילים. השירה הבינתית היא בדרך כלל פשוטת-היגד. השירה המילולית, לעומת זאת, היא סבוכת-היגד ופועלת כמאגיה. אני מכיר משוררים מסחורים ביופיים משני הסוגים. בין המשוררים העבריים בימינו עמיתי הוא בינתי ויונה וולך מילולית, ושניהם משוררים רביי עוצמה.

את גבריאל פרייל אפשר לזהות בטעות כמשורר מילולי: שירתו עמוסה תמונתיות עודפת כמעט, הוא משתמש בצירופי-מילים נדירים וצבעוניים והיגדיו נפתלים. אבל מי שיעיין בשירתו יראה כי הוא משורר בינתי טהור, משורר הכותב מה שנע או מצטייר במוחו, ולא משורר המריץ מילים מלפניו. את שירו, "דברי שיכחון ושלווה", המוקדש לג'ני, הייתי מכניס לכל אנתולוגיה של שירה עברית חדשה, לא רק בגלל יופיו הבלתי-רגיל אלא גם משום שהוא מדגיש את ייחודו העו והקורן של פרייל בשירתנו. כבר השורה הראשונה עשויה להעמיד אותנו על מהות ניסוחו של גבריאל פרייל:

אֶכְלֵתִי לַחֵם-עֶרֶב עִם הַנְּסִיךְ מְסִיאָם הוֹם-הַפְּנִים וּלְבֶן-הַחֵיוֹךְ
 כמעט כל אחד מצירופי-המילים כאן היה נשמע, "ליטראטי", "מפוייט", אילו כתב אותו משורר אחר: "לחם-ערב", "הנסיך מסיאם", "לבן-החיוך". לכאורה מליצות: בקונטקסט השירי של פרייל זאת לשון מינוחית עניינית ומדויקת: לחם-ערב אין פירושו איזה לחם אקזוטי, זאת פשוט ארוחת-ערב. "לחם" מופיע כאן באחת ממשמעויותיו העתיקות: אוכל, ארוחה. "הנסיך מסיאם" איננו הגומה פיוטית. בניו-יורק, מקום התרחשותו של השיר, אפשר למצוא נסיכים מסיאם. ואם אין הוא נסיך אמיתי, ודאי הרגליו, נימוסיו ועדנתו הם כשל נסיך, כפי שמלה זו מוכרת לנו מלשון-העם. גם הביטוי, "לבן-החיוך" איננו מליצה, אלא תיאור השיניים המבהיקות בלובנו של האיש הסיאמי כהה-הפנים. בקצרה: בכל אחת ממילות שירו ומצירופיהן מתכוון פרייל למשהו שאיננו רק "מילים מילים מילים". היתרון שהוא משיג על-ידי שימוש בלשון אקזוטית ורוויה הוא העיבוי המשמעותי הכפול והמשולש. הביטוי, "לבן-החיוך" מוצא אמנם בשינוי הלבנות הבוהקות של הסיאמי, אך לא-יפחות ממהיש הלובן את שלום הנפש של הסיאמי ואת הרגשת השלום שלו כלפי זולתו, הניכרת כ"חיוכו הלבן". גם המילים, "לחם-ערב", שהועדפו על, "ארוחת-ערב" נושאות זכר אסוציאטיבי של שלום, שאכילת לחם משותפת היא אחד מסמליו העתיקים. ברור שאיש סיאמי זה כבש את פרייל בקסמו, ואת הקסם הזה הוא מקפיד למסור לנו כדיוקו:

הוא לבש חגיגות וענוות-רוח כעור ראשון לגופו
 מה ההבדל בין אדם ה"לובש חגיגות וענוות-רוח" לאדם ה"לובש חגיגות וענוות-רוח כעור ראשון לגופו"? מי שלובש, חגיגות וענוות רוח" הוא בהכרח מלאכותי כלשהו. החגיגות והענווה הן לו בנד, שריון ליתר דיוק. אבל מי ש"לובש חגיגות וענוות רוח כעור ראשון לגופו" הוא אדם ששתי התכונות האלה הן לו בבחינת, "וחי בהן", משהו רגשי ביותר ועמוק ביותר, עדין לגמרי (כמו עור ראשון) ופגיע לגמרי (בניגוד לשריון). עכשיו, משנעשינו גם אנחנו, באמצעות ניסוחו של פרייל, חסידי קסמו של הסיאמי, אנו בשלים לקבל כל מה שיצוטט מפיו כדברים חכמים, שהרי נאמר מפיו מי ש"לבש חגיגות וענוות רוח כעור ראשון לגופו":
 דיבר בלא-הרהיך על לונדון וניו-יורק - כפרים גדולים מחוסרי פלא אמת

וזכרונו עמד על אנשי מולדתו קטני הקומה, אוכלי הארוז החיוור ועל הפרחים שם עצומי הגאות, בלהט מזעיקים צבאות צבעיהם לונדון וניו-יורק הן כפרים לא משום שכך מתאוה לומר הסיאמי הפרובינציאלי, בן-הכפר, אלא משום שהן מורכבות מבני-אדם, הדומים כל-כך אלה לאלה בכפר הקטן (הכפרי) ובכפר הגדול (העירוני). ההבדל הוא, שכאן, בלונדון ובניו-יורק, אין פלא אמת. מה הם פלאי אמת? זאת אפשר לדעת לפי ההמשך: "ועל הפרחים שם עצומי הגאות, בלהט מזעיקים צבאות צבעיהם". "שם" הווה אומר בכפר הסיאמי. בשום מגרד שחקים אין קצה קצהו של הפלא הקיים בפרח יחיד. מול הפלא האמיתי, של צבאות הצבעים של הפרחים, מתווירה ומתכערת כל העירוניות הלונדונית והניו-יורקית. זאת פריחה. גאות עצומה של צבעוניות. הטבע המתגייס להפגנת יפהפיותו. הפרחים עצומי הגאות ופריחתם הם ניגוד משווע ל"כפרים הגדולים מחוסרי פלאי האמת". שום, "פילוסופיה אורבאנית" איננה היה בשלום עם הטבע. בודהא חי אתו בשלום. כמו הפרחים עצומי הגאות, השקיעים במישחק עצמי אין-סופי של הזעקה צבעים בלהט, שקוע בודהא בימיו הפנימיים ובפרדסיו הנפשיים הפרטיים. זה ריכוז